

Інформаційна і національна безпека

УДК / UDC: 347.77:355.4:658.5

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2026.1\(56\).357251](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2026.1(56).357251)**Геннадій Олександрович Андрощук**

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Національної академії правових наук України

Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0781-9740>**Владислав Сергійович Хвостенко**

Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”

Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6436-4159>**УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ**

***Анотація.** У статті досліджено проблеми управління інтелектуальною власністю (ІВ) в оборонно-промисловому комплексі (ОПК) України в умовах повномасштабної війни та прискореного розвитку оборонних технологій. Показано, що за наявності значного науково-технічного потенціалу результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) у сфері оборони часто використовуються неефективно, що зумовлено фрагментарністю правового регулювання, невизначеністю правовласників, низьким рівнем комерціалізації, ризиками патентної міграції та накопиченням службових і секретних винаходів, не залучених до виробництва. На основі аналізу світових тенденцій патентної активності в оборонному та dual-use секторах, зокрема на прикладі безпілотних літальних апаратів (БПЛА) як індикатора оборонної інноваційності, обґрунтовано тісний зв'язок між технологічним домінуванням держав і системністю управління їхніми патентними портфелями. Проведено аналіз українських практик оформлення прав ІВ в системі Міністерства оборони України, що дозволило виявити як системні недоліки, так і перші позитивні інституційні зрушення. Ключовим результатом дослідження є формування процесно орієнтованої моделі управління оборонною ІВ, яка охоплює повний життєвий цикл результатів НДДКР — від ідентифікації об'єктів права ІВ та вибору режиму правової охорони до їх використання, масштабування, ліцензування, міжнародного трансферу та державного контролю. Запропонована модель, формалізована з використанням підходу IDEF3, дозволяє інтегрувати управління ІВ у загальний цикл створення озброєння і військової техніки, зменшити ризики витоку критичних технологій та підвищити ефективність використання оборонних інновацій в інтересах національної безпеки України.*

***Ключові слова:** інтелектуальна власність, оборонно-промисловий комплекс, оборонні технології, безпілотні літальні апарати, патентна активність, технології подвійного призначення, управління інноваціями, національна безпека, процесна модель.*

Hennadii O. Androshchuk

Scientific Research Institute of Intellectual Property of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0781-9740>

Vladyslav S. Khvostenko

National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Kharkiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6436-4159>

INTELLECTUAL PROPERTY MANAGEMENT IN THE DEFENSE-INDUSTRIAL COMPLEX: STATUS AND TRENDS

***Summary.** The article examines the challenges of managing intellectual property in Ukraine’s defense-industrial complex under conditions of full-scale war and accelerated development of defense technologies. Despite the country’s significant scientific and technological potential, the results of research and development activities in the defense sector are often used inefficiently. This is caused by fragmented legal regulation, uncertainty in the determination of right holders, low levels of commercialization, risks of patent migration, and the accumulation of service and classified inventions that are not integrated into production. Based on an analysis of global trends in patent activity in the defense and dual-use sectors, with unmanned aerial vehicles used as an indicator of defense innovation, the study demonstrates a close relationship between technological dominance and the systematic management of patent portfolios. The paper also analyzes Ukrainian practices of formalizing intellectual property rights within the system of the Ministry of Defense of Ukraine, identifying both systemic shortcomings and the first positive institutional changes. The key result of the study is the development of a process-oriented model for managing defense intellectual property that covers the entire life cycle of R&D results, from identification of intellectual property objects and selection of protection regimes to their use, scaling, licensing, international transfer, and state control. The proposed model, formalized using the IDEF3 approach, integrates intellectual property management into the overall cycle of weapons and military equipment development, reduces the risks of leakage of critical technologies, and increases the effectiveness of using defense innovations in the interests of Ukraine’s national security.*

***Keywords:** intellectual property, defense-industrial complex, defense technologies, unmanned aerial vehicles, patent activity, dual-use technologies, innovation management, national security, process-oriented model.*

Оборонна промисловість у сучасних умовах дедалі більше ґрунтується не на матеріальних ресурсах, а на результатах інтелектуальної діяльності — винаходах, технічних рішеннях, алгоритмах, програмному забезпеченні та технологічних ноу-хау. Частка нематеріальних активів у вартості високотехнологічної оборонної продукції в окремих сегментах перевищує 80%, а в галузях, пов’язаних із безпілотними системами, засобами зв’язку, сенсорами та штучним інтелектом, інтелектуальна власність фактично становить ядро бойової спроможності виробів [1, с.63]. За таких умов ефективне управління інтелектуальною власністю набуває не лише економічного, а й безпекового значення.

Світові тенденції патентної активності в оборонному та dual-use секторах підтверджують стрімке зростання кількості заявок, пов’язаних із військовими та технологіями подвійного призначення. Провідні позиції у цьому процесі посідають держави з розвиненими системами управління оборонною інтелектуальною власністю. Дані міжнародних патентних баз і профільних досліджень, зокрема аналітика

Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), свідчать про концентрацію прав на ключові технології у юрисдикціях, де інтелектуальна власність розглядається як елемент національної безпеки, а не виключно як об'єкт цивільного обігу. Такий підхід узгоджується з політикою Європейського Союзу щодо регулювання технологій подвійного призначення та експортного контролю.

На цьому тлі Україна, попри значний науково-технічний потенціал та інтенсивний розвиток оборонних технологій в умовах повномасштабної війни, стикається з системною проблемою фрагментарного управління інтелектуальною власністю в оборонно-промисловому комплексі. Аналіз статистичних даних, патентної активності та практики використання результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) демонструє наявність значної кількості службових і секретних винаходів, які не залучені до виробництва, не комерціалізуються та фактично не використовуються в інтересах обороноздатності держави. Це свідчить про стійкий розрив між створенням результатів інтелектуальної діяльності та їх практичним впровадженням.

Особливу загрозу становлять процеси неконтрольованого іноземного патентування результатів оборонних розробок, відсутність ефективних стимулів для винахідників і осіб, що забезпечують впровадження технологій, а також недосконалі механізми перегляду режиму секретності. У сукупності це призводить до втрати технологічної переваги, патентної міграції та зниження економічного ефекту від оборонних інновацій, що підтверджується наведеними у статті статистичними та аналітичними матеріалами.

Попри наявність окремих нормативних рішень і інституційних ініціатив, в Україні досі відсутня цілісна формалізована модель управління оборонною інтелектуальною власністю, яка б охоплювала весь життєвий цикл результатів НДДКР — від виникнення ідеї та правової охорони до використання, масштабування й міжнародного трансферу з урахуванням вимог національної безпеки.

Актуальність зазначеної проблематики підтверджується глобальними тенденціями інноваційної активності в оборонній сфері. Згідно зі звітом ВОІВ “Світові показники в галузі інтелектуальної власності” (WIPI), у 2023 році глобальна патентна активність досягла нових історичних показників: кількість поданих заявок уперше перевищила 3,5 млн, що стало четвертим роком зростання поспіль. Лідерами за кількістю патентних заявок є Китай (1,64 млн), США (518 364), Японія (414 413), Республіка Корея (287 954) та Німеччина (133 053) [2]. Враховуючи ескалацію міжнародної безпекової ситуації та зростання ролі технологій подвійного призначення, економіко-правовий інститут секретних винаходів, що безпосередньо впливає на рівень національної безпеки, набуватиме дедалі більшого значення.

Водночас, попри значний науково-технічний потенціал оборонної промисловості та наявність технологічної бази для створення сучасних систем озброєння, військової та спеціальної техніки, цей потенціал в Україні використовується недостатньо ефективно. Створені в межах оборонних розробок технології подвійного призначення лише обмежено інтегруються як у військове виробництво, так і в цивільний сектор економіки, що зумовлює необхідність переосмислення підходів до управління інтелектуальною власністю в оборонно-промисловому комплексі.

В Україні цю проблематику досліджували Г. Андрощук, В. Бадрак, Ю. Бажал, В. Бегма, О. Бутнік-Сіверський, О. Власюк, В. Горбулін, О. Дорошенко, Д. Дубов, І. Єгоров, С. Згурець, П. Перерва, Ю. Капіца, Т. Кваша, І. Костін, Б. Маліцький, В. Соловійов, А. Сухоруков, О. Тверезенко, Л. Федулова, В. Хаустов, І. Чепков та інші науковці. Водночас динамічність змін у безпековому середовищі, економіці та

законодавстві у сфері інтелектуальної власності зумовлює потребу в подальших дослідженнях, орієнтованих на формування системних моделей управління оборонною інтелектуальною власністю.

Метою дослідження є аналіз ролі, стану та тенденцій розвитку інтелектуальної власності в оборонній промисловості України та розроблення процесно орієнтованої моделі управління оборонною інтелектуальною власністю, яка забезпечує ефективне використання результатів НДДКР, мінімізацію ризиків втрати критичних технологій і узгодження інноваційної діяльності з вимогами національної безпеки.

Для досягнення поставленої мети у статті визначено такі **завдання**:

- проаналізувати глобальні тенденції розвитку оборонної промисловості та патентної активності в оборонному й dual-use секторах як контекст формування національних моделей управління інтелектуальною власністю;

- дослідити патентний ландшафт критичних оборонних технологій на прикладі безпілотних літальних апаратів як індикатора оборонної інноваційності та технологічного домінування держав;

- оцінити сучасний стан управління інтелектуальною власністю в оборонно-промисловому комплексі України, включно з практиками Міністерства оборони, результатами НДДКР, судовими кейсами та ризиками патентної міграції;

- виявити системні правові, інституційні, економічні та процедурні бар'єри ефективного використання оборонних розробок, зокрема у сфері службових і секретних винаходів, трансферу технологій та державного контролю;

- проаналізувати нові інституційні механізми розвитку оборонних технологій в Україні, включно з державно-приватним партнерством, експериментальними моделями трансферу та прискореним розвитком defence tech в умовах війни;

- розробити та формалізувати процесно орієнтовану модель управління оборонною інтелектуальною власністю, яка охоплює повний життєвий цикл результатів НДДКР і інтегрує правову охорону, режими секретності, ліцензування, виробництво, масштабування та міжнародний трансфер з урахуванням вимог національної безпеки.

1. Глобальний контекст розвитку оборонної промисловості та інновацій

1.1. Оборонна промисловість як глобальна інноваційна галузь і носій технологій

Військова промисловість, також відома як оборонна промисловість або торгівля зброєю, є глобальною галуззю, яка виробляє та продає зброю та інші військові технології різним клієнтам, включаючи збройні сили держав та цивільних осіб та організації. Продукція військової промисловості включає зброю, боєприпаси, збройові платформи, системи зв'язку та іншу електроніку та супутнє обладнання. Військова промисловість також надає послуги, пов'язані з обороною, такі як логістична та оперативна підтримка.

Як політика, багато урядів промислово розвинених країн підтримують мережу організацій, об'єктів і ресурсів для виробництва зброї та обладнання для своїх збройних сил (а іноді й інших країн). Це часто називають оборонною промисловою базою. Суб'єкти, що займаються виробництвом зброї для військових цілей, сильно відрізняються і включають приватні комерційні фірми, державні підприємства та організації державного сектора, а також наукові та академічні установи. [4] Такі суб'єкти виконують широкий спектр функцій, включаючи дослідження та розробки, проектування, виробництво та обслуговування військових матеріалів, обладнання та

об'єктів. Зброя, яку вони виробляють, часто виготовляється, обслуговується та зберігається в арсеналах.

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: оборонна промисловість системно поєднує НДДКР, виробництво, експлуатацію і сервіс; отже, об'єкти ІВ виникають і “рухаються” по всьому життєвому циклу, а управління ними має бути інституційно інтегрованим, із визначеними ролями і контрольними точками на кожному етапі.

1.2. Масштаб ринку, витрати на оборону і концентрація виробників

У 2024 р. Стокгольмський міжнародний інститут досліджень проблем миру (SIPRI) оцінив світові військові витрати в 2,443 трлн доларів, що є найвищим рівнем, коли-небудь зареєстрованим SIPRI, та найрізкішим річним зростанням з 2009 року. Зараз Україна лідирує у світі за часткою витрат на оборону — 31,1% від ВВП. Сукупні доходи 100 найбільших оборонних компаній склали 632 млрд доларів у 2023 р., при цьому п'ятьма найбільшими компаніями з доходів є Lockheed Martin, RTX, Northrop Grumman, Boeing і General Dynamics. В період з 2019 по 2023 рік п'ятьма найбільшими країнами-експортерами зброї були США, Франція, Росія, Китай та Німеччина (разом вони поставили близько 75% світового експорту зброї за цей період).

У деяких регіонах світу існує значна легальна торгівля вогнепальною зброєю для використання приватними особами (зазвичай згадуються цілі самооборони та полювання/спорту). Незаконна торгівля стрілецькою зброєю відбувається у багатьох країнах і регіонах, які торкнулися політичної нестабільності. У 2017 р. Small Arms Survey підрахував, що у світовому обороті було близько одного млрд одиниць вогнепальної зброї; з них 857 млн (85%) належали цивільним особам, 133 млн (13%) - національним військовим, а 23 млн (2%) - правоохоронним органам. Small Arms Survey також виявив, що кількість вогнепальної зброї в обороті значно зросла в період з 2006 по 2017 рік, в основному через збільшення кількості зброї, яка перебуває в обігу, серед цивільних осіб. [4]

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: масштаби видатків і концентрація виробників означають високий рівень конкуренції за технологічну перевагу; тому управління ІВ в обороні має включати стратегічні функції — моніторинг патентного ландшафту, управління ризиками порушення прав, планування правової охорони і контроль трансферу технологій.

2. Управління ІВ у війні: примусове використання та “обхід” прав як інструмент державної політики: Приклад РФ: інституціоналізація доступу до зарубіжної ІВ

Росія “легалізує шпигунство” для зміцнення військового потенціалу. Президент Росії В. Путін надав генеральним конструкторам повноваження використати зарубіжну ІВ без згоди правовласника. Цей указ, опублікований на порталі “Правові акти”, дозволяє конструкторам вказувати та інтегрувати необхідні зарубіжні технології, обладнання чи програмне забезпечення для розробки озброєнь, оминаючи традиційні протоколи ліцензування. Це сталося після того, як Росія за вказівкою Путіна ініціювала створення органу “примусового ліцензування”, який видає дозволи на використання іноземної ІВ без згоди власників патенту.[5]

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: практика воєнного часу показує, що ІВ може розглядатися як інструмент стратегічної переваги. Для України це підсилює потребу в формалізованій моделі, яка поєднує охорону прав із режимами національної

безпеки, включно з процедурами допуску, контролю доступу і реакціями на зовнішні загрози (порушення, “обхід” прав, примусове використання тощо).

3. Патентний ландшафт критичних технологій: БПЛА як індикатор оборонної інноваційності

3.1. Глобальна винахідницька активність у сфері БПЛА

Винахідницька активність у сфері безпілотних літальних апаратів (БПЛА) демонструє стрімке зростання у світовому масштабі, що пов’язано з формуванням нових “перегонів озброєнь” та активним застосуванням цієї технології безпосередньо на полі бою [5]. За даними ВОІВ, кількість патентних заявок, поданих на технології, пов’язані з БПЛА, зросла на 16 % у період з 2022 по 2023 рік — з 16 800 до 19 700 заявок відповідно.

Китай, Російська Федерація та США входять до п’ятірки провідних країн-розробників безпілотних технологій. При цьому за період з 2022 по 2024 роки Росія отримала 342 патенти у сфері БПЛА, тоді як Україна — лише 4 патенти. Загалом до 82 % усіх світових патентів на дрони, поданих з 2015 року, належать китайським компаніям, а у 2023 році 87 % усіх відповідних заявок надійшли саме з Китаю. Найбільш активним заявником у цій сфері є китайський виробник безпілотників DJI, технології якого широко використовуються, зокрема, і Збройними Силами України.

Показовим є і той факт, що окремі моделі DJI (зокрема лінійки Mavic) залишаються комерційно доступними на міжнародному ринку за відносно низькою ціною, що створює парадоксальну ситуацію: високотехнологічні військово значущі рішення масово поширюються у цивільному сегменті та легко адаптуються для бойового застосування. Компактні квадрокоптерні платформи можуть швидко оснащуватися камерами та вибуховими пристроями, що робить їх ефективним інструментом асиметричної війни.

США поступаються Китаю як другий за величиною заявник у цій галузі: у 2023 році було подано 858 патентів, а загалом з 2015 року — 5 631 патентну заявку.[5]

Патентна статистика у сфері БПЛА переконливо демонструє, що технологічне домінування безпосередньо підкріплюється масштабом і концентрацією патентних прав. Для України це означає необхідність формування системної моделі управління обороною ІВ, яка має забезпечувати:

оперативне набуття прав на критичні технології там, де це можливо і безпечно;

ідентифікацію “вузьких місць” у технологічних ланцюгах шляхом патентного ландшафтного аналізу;

обов’язковий контроль патентної чистоти (freedom-to-operate) перед серійним виробництвом і масштабуванням.

3.2. Українські практики: перші кейси оформлення прав ІВ у системі Міністерства оборони

Показовим прикладом початку інституційних змін у сфері управління обороною ІВ є отримання Міністерством оборони України першого патенту на технологію детекції ворожих FPV-дронів. Пристрій “Вітряк-М” було розроблено військовими інженерами Центру масштабування технологічних рішень (ЦМТР) та призначено для виявлення БПЛА противника, що забезпечує додаткову тактичну перевагу на полі бою.

“Вітряк-М” уже кодифіковано та допущено до експлуатації у Збройних Силах України. Це перший зафіксований випадок, коли військова частина виступила

повноцінним розробником зразка озброєння і військової техніки (ОВТ) та успішно пройшла процедуру кодифікації як предмет постачання.

Оформлення прав ІВ стало можливим завдяки створенню у структурі Міністерства оборони спеціалізованого відділу з питань ІВ у складі Головного управління військової юстиції. Наразі підрозділ налічує дев'ять фахівців, з яких четверо мають статус патентних повірених. Фактично формується нова управлінська практика захисту прав ІВ у сфері оборони, яка була відсутня протягом усього періоду незалежності України.

FPV-дрони (first person view) широко застосовуються обома сторонами конфлікту для ураження живої сили, техніки та позицій противника, включно з атаками на цивільну інфраструктуру. Очікується, що протягом наступних п'яти років США, Україна та європейські країни інвестуватимуть у цю галузь значні ресурси. Україна вже оголосила про плани інвестувати близько 1 млрд доларів у розвиток безпілотних технологій, з огляду на те, що на полі бою щомісяця втрачається понад 10 000 безпілотників.[5]

Висновок для моделі управління оборонною ІВ. Навіть поодинокі успішні кейси, такі як “Вітряк-М”, демонструють критичну необхідність інтеграції процесів “НДДКР → кодифікація → допуск до експлуатації → постачання” з процесами “ідентифікація об’єктів ІВ → вибір режиму правової охорони → оформлення прав → облік і контроль використання”. Саме на цих стиках у моделі управління повинні бути закладені контрольні точки, які унеможливають втрату прав або передчасне розкриття технологічно чутливої інформації.

4. Системні бар’єри винахідництва в Україні: норми, строки, збори, перекоси

4.1. Декларативність стимулювання та тривалі строки розгляду заявок

Стан винахідництва в Україні. У ст. 38 Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, прийнятому 30 років тому, лише декларується, що “державна стимулює створення і використання винаходів (корисних моделей), встановлює винахідникам і особам, які використовують їх, пільгові умови оподаткування та кредитування, надає інші пільги відповідно до чинного законодавства України”. Насправді цього немає. Середній строк розгляду заявок на винаходи до видачі патенту в Україні складає близько 2 років. Вже більше 10 років відсутня база даних “Перспективні винаходи України”.

Існують суттєві деформації у винахідницькій діяльності. Кількість заявок на корисні моделі у 2,3 рази перевищує кількість заявок на винаходи, а кількість виданих патентів на корисні моделі у 3,2 рази більша, ніж виданих патентів на винаходи. Проте відомо, що патент на корисну модель видається без проведення експертизи по суті. Протягом року майже 75% патентів національних власників втрачають чинність через несплату зборів за підтримку чинності патентів на винаходи і корисні моделі! [6] Такої низької ефективності винахідницької діяльності мабуть немає в жодній країні світу.

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: довгий цикл оформлення прав (≈ 2 роки) та перекося у бік корисних моделей (без експертизи по суті) є системними бар’єрами для оборонних технологій. У моделі повинні бути інструменти прискорення (у т.ч. “пріоритетні напрями ОПК”), а також механізми, що забезпечують якісну правову охорону без втрати часу і безпекових ризиків.

4.2. Фіскальні рішення щодо зборів як фактор зниження винахідницької активності

Це негативний наслідок дії прийнятої у 2007 р. постанови Кабміну, якою у 35 разів було збільшено розміри зборів за подання заявок і підтримку чинності патентів на винаходи і корисні моделі. Відтоді заявки почали оформляти переважно на корисні моделі і на фізичних осіб. Замість того, щоб зробити належні висновки, Кабінет Міністрів України постановою № 496 від 12 червня 2019 р. знову підвищив збори у 4 рази для винаходів та у 12 разів — для корисних моделей. Такі дії економічно не обґрунтовані та спрямовані на зниження рівня винахідницької активності.

У пояснювальній записці до нового проекту постанови Кабміну “Про внесення змін до Порядку сплати зборів за дії, пов’язані з охороною прав на об’єкти інтелектуальної власності” зазначено, що проект постанови не стосується сфери наукової та науково-технічної діяльності. Щодо розміру зборів для корисних моделей у пояснювальній записці записано, що при встановленні розміру зборів бралися до уваги час роботи і заробітна плата експертів НОІВ та інші фактори, що впливають на їх вартість. Проте відомо, що патент на корисну модель видається без проведення експертизи по суті.

Далі зазначається, що у проекті постанови відсутні положення, які створюють підстави для дискримінації. Дискримінація (лат. *discriminatio* “розрізнення”) - будь-яка відмінність, виключення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав. Цією постановою безпідставно обмежено права винахідника на подання заявки на корисну модель. На негативний вплив прийняття постанови на інноваційний розвиток України, невідповідність її цілей законодавчим вимогам науково-технічного розвитку, суттєве гальмування внаслідок підвищення зборів винахідницької діяльності в Україні, відсутність обґрунтування неодноразово звертали увагу НАН України, МОН України, представники громадських організацій. Цю проблему докладно дослідив д.ю.н. Ю.М.Капіца.

Порівняння ставок зборів з діючими у державах-членах ЄС свідчить про невідповідність ставок зборів в Україні практиці ЄС, де в цілому відсутні збільшені ставки зборів за дії, пов’язані з охороною прав на корисну модель порівняно з винаходами. Така практика свідчить також про будь-яку відсутність обґрунтувань реальних витрат на забезпечення охорони прав на корисні моделі.... Вказаний підхід є яскравим свідченням відірваного від практики та інтересів винахідницької спільноти в Україні адміністрування Мінекономіки України, яке фіскальними методами намагається зменшити кількість патентів на корисну модель, застосовуючи механізми, відсутні як в ЄС, так і в країнах, для яких властиві значні обсяги подання заявок на корисні моделі... Однак і ці фіскальні методи не досягли цілі. Попри все у Глобальному інноваційному індексі 2025 Україна залишається лідером у субіндексі корисних моделей за походженням (1 місце три роки поспіль).

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: фіскальна логіка без урахування технологічної політики створює бар’єри для оформлення прав. Для оборонної ІВ модель має передбачати окремі правила стимулювання і підтримки (в т.ч. винагорода винахідникам та особам, що сприяють впровадженню), а також “швидкі” і доступні механізми експертизи заявок в межах пріоритетних напрямів ОПК.

5. Патентна міграція та витік технологій: контроль національного пріоритету і відповідальність

5.1. Обхід національного пріоритету та зростання “патентів-втікачів”

Виток інноваційних технологій з України. Неконтрольований виток інноваційних технічних рішень з України за кордон здійснюється вже тривалий час. В обхід ст. 37 Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” [6], що передбачає реєстрацію пріоритетної заявки на винахід (корисну модель) в Україні, багато винахідників подають заявки безпосередньо в інші країни, без попередньої подачі в Україні. Так звана “патентна міграція” з України, постійно зростає. Рівень “патентів-втікачів” становить 10 - 12% щорічного обсягу патентування.

Найбільш активні сектори міграції: медичні препарати, ІТ технології (системи та обладнання), фармакологія. Розширюється географія міграції: Російська Федерація (51%), США (11%), Південна Корея (9%), Тайвань (3%), Німеччина (2%). До групи “патентів-втікачів”, як правило, входять найбільш конкурентоздатні винаходи, які потім повертаються в Україну як інноваційні продукти іноземних компаній. Серед запатентованих, наприклад, в Росії технічних рішень були і нові зразки озброєння, техніки і технологій подвійного призначення. Серед заявників — порушників переважають юридичні особи (80%), проте чимало і фізичних осіб (20%). Україна увійшла до десятки країн із найвищим рівнем втрати людського та інтелектуального потенціалу. За підсумками 2024 року наша держава посіла 7-ме місце у глобальному рейтингу The Global Economy, що оцінює масштаби переміщення людей та “витоку мізків”.

Висновок для моделі управління обороною ІВ: у моделі має бути окремий блок контролю іноземного патентування та дотримання національного пріоритету. Це включає не лише регламент, а й механізми відповідальності та санкцій щодо осіб, які подають заявки в іноземні країни, минаючи національне відомство (особливо для технологій оборонного/dual-use призначення).

5.2. Мультинаціональні винаходи і відсутність державної підтримки зарубіжного патентування

Невирішеною проблемою в Україні залишається також патентування мультинаціональних винаходів, створених винахідниками різних країн. Особливо гостро постає це питання у зв'язку зі створенням таких винаходів при здійсненні спільних наукових проєктів українських вчених в межах Рамкових наукових програм ЄС, зокрема програми “Горизонт Європа” а також національних наукових програм держав - членів ЄС. Неврегульованість цих питань в патентному законодавстві України, безкарність за несанкціонований виток перспективних науково-технічних розробок за кордон (відповідальність за такі дії національним законодавством не передбачена), сприяє витоку технологій.

На відміну від європейських та багатьох пострадянських країн в Україні і досі відсутня державна підтримка зарубіжного патентування. Хоча Указом Президента України від 27 квітня 2001 р. N 285/2001 “Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні” Кабінету Міністрів України, з метою забезпечення конституційних прав громадян на захист ІВ, сприятливих умов для створення об'єктів інтелектуальної власності, розвитку українського ринку цих об'єктів, доручалось вжити заходів щодо запровадження механізмів державної підтримки патентування вітчизняних об'єктів ІВ в іноземних державах.

Адже вартість отримання патенту на винахід в іноземних країнах становить значні суми (з врахуванням витрат на послуги іноземного патентного повіреного: ФРН – 2-3 тис. євро, США – 6-10 тис. дол.), що не дозволяє отримати патенту охорону для перспективних винаходів, що створюються у ЗВО та наукових установах за кордоном.

Згідно матеріалів рейтингу “Чемпіони винаходів. Топ-100 патентів українських винахідників для глобальних компаній” (Champions of inventions. Top 100 patents of Ukrainian inventors for global companies), представленого компаніями Innolytics Group, DLA Piper і Advanter Group, що базується на дослідженні патентів з більш ніж 100 країн, первинна реєстрація яких відбулася за межами України (мова йде про “патенти-втікачі”, видані за останні роки в іноземних державах, на українські винаходи), вартість топ-100 патентів автори дослідження оцінили майже в \$ 400 млн. [7], Отже виток високоефективних технологій з України триває.

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: без державних інструментів підтримки зарубіжного патентування та без врегулювання мультинаціональних винаходів Україна втрачає економічну і безпекову віддачу від НДДКР. Модель має передбачати процеси ухвалення рішень щодо іноземного патентування, джерела фінансування, критерії безпеки та розподіл прав між замовником, розробником і авторами.

6. Секретні винаходи та “мертві” технології: резерви, загрози і необхідність розсекречування

6.1. Невикористані резерви секретних винаходів

Невикористані резерви і загрози. У Державному реєстрі патентів України на секретні винаходи і корисні моделі містяться тисячі перспективних технічних рішень, які лежать “мертвим тягарем” і не використовуються вітчизняними науковцями і конструкторами при розробці ОВТ. Не дарма секретні винаходи називають “мертвими” винаходами. В умовах війни з Росією таке становище є неприпустимим! Мінекономіки спільно з Міноборони України необхідно терміново врегулювати цю проблему.

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: у моделі має бути передбачений регулярний і формалізований процес перегляду режиму секретності, з можливістю періодичного розсекречування секретних винаходів та їх використання. Це критично, оскільки десятки тисяч секретних винаходів можуть не використовуватися, створюючи “мертвий портфель” без оборонної віддачі.

6.2. Бар’єри для авторів/військових і роль pro bono

Війна призвела до сплеску технічної творчості креативної частини українського суспільства, в результаті чого створено значну кількість технічних рішень, спрямованих на удосконалення зразків озброєнь та військової техніки, засобів захисту цивільного населення тощо. При цьому здебільшого такі творці-винахідники навіть не намагаються отримати правову охорону на створені ними об’єкти з наступних причин: 1) більшість із них не володіє достатніми знаннями у сфері права ІВ для належного оформлення матеріалів заявки; 2) витрати, пов’язані із залученням патентного повіреного та з процедурою подання заявки, перевищують поточні фінансові можливості заявника; 3) значна частина авторів є військовослужбовцями і, відповідно, не мають часу та фізичних можливостей, необхідних для здійснення процедур, пов’язаних з набуттям прав ІВ. Зрозуміло, що за таких умов існування можливостей, які надаються програмами типу pro bono, є найбільш прийнятним рішенням для більшості творців, малих підприємницьких структур, науковців тощо.

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: механізми залучення авторів (зокрема військових) до правової охорони мають бути включені як окремі процеси: спрощення подання, супровід, проактивне виявлення об'єктів ІВ, а також винагорода винахідникам та особам, що сприяють впровадженню технологій.

7. Інституційна спроможність МО: реформи, облік, ризики зловживань і судові кейси

7.1. Вихідна точка: відсутність системи ІВ у МО і старт реформ

До повномасштабного вторгнення система захисту ІВ в Міноборони фактично не існувала, що становило серйозну загрозу для безпеки інновацій. У лютому 2024 р., за дорученням міністра оборони Рустема Умерова, було проведено дослідження щодо обліку та захисту прав ІВ у підрозділах Міноборони та ЗСУ. Результати показали: Міноборони не володіє жодним об'єктом права ІВ, а системна робота у цьому напрямку повністю відсутня. Початок реформування системи ІВ в Міноборони України закладає основу для подальших змін. На 2025 р. було заплановано розширення цього напрямку та створення управління з питань ІВ в межах Головного управління військової юстиції. Такий підхід, подібний до практик, що вже існують у Міністерствах оборони Великобританії та США, дозволить ефективніше захищати і впроваджувати технології в інтересах обороноздатності країни.

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: система без відповідального “власника процесу” (policy owner) не може ані оформлювати права, ані керувати портфелем. Тому модель має фіксувати роль уповноваженого органу/підрозділу МО, його повноваження, взаємодію з розробниками, НОІВ, режимами держтаємниці і закупівлями.

7.2. Ефективність управління ІВ у МО: антикорупційний вимір і фактичні дані

Ефективність створення та використання об'єктів ІВ в системі Міністерства оборони України. В Антикорупційній стратегії на 2021-2025 роки зазначено, що неефективне використання та розпорядження об'єктами права ІВ є однією з основних проблем сектору оборони. Дослідження стану нормативного врегулювання, обліку та управління закріпленими за Міністерством оборони (далі МО) об'єктами права ІВ у суб'єктах господарювання та інших підрозділах МО та ЗСУ, проведене нещодавно Головним управлінням військової юстиції підтвердило негативний стан охорони ІВ у сфері оборони: втрату контролю за ІВ, відсутність політики та системи управління ІВ та розвитком інновацій, системний характер зловживань службовим становищем посадових осіб, створені за державні кошти технології втрачаються або привласнюються третіми особами, пасивну позицію держави щодо захисту прав ІВ, діяльність щодо ІВ в МО не має практичного застосування. [8,9]

Згідно бюджетного запиту на 2022-2024 р., більше одного мільярда гривень на до експлуатації у військах приблизно 60 зразків ОВТ українського та іноземного виробництва, у переліку новинок для ЗСУ – технічні засоби рік МО витрачає на виконання НДДКР. У лютому 2024 р. МО кодифіковано та допущено розмінування, елементи динамічного захисту для бронетехніки та боєприпаси для БПЛА.

За результатами дослідження було виявлено 512 патентів (269 патентів на винаходи, 136 патентів на корисні моделі, 106 патентів на промислові зразки), власниками яких є підприємства, що входять в АТ “Укроборонпром”. Проведений аналіз показує активну діяльність виконавців НДДКР щодо реєстрації на себе прав ІВ на

ОВТ. Натомість патентів, зареєстрованих за МО, не виявлено. Вважаємо, що патенти повинні оформлятися на організації-розробники – НДІ, КБ і т.п.

Водночас, виявлено, що кількість патентів, зареєстрованих на посадових осіб структур МО, перевищує кількість патентів, зареєстрованих на ці структури. При цьому, вплив цих осіб на прийняття рішень щодо ОВТ є очевидним. Переважна більшість таких випадків зафіксована в Центральному науково-дослідному інституті озброєння і військової техніки (ЦНДІ ОВТ ЗСУ), який координував діяльність стосовно питань охорони ІВ нових розробок та модернізації ОВТ (388 службових об'єктів ІВ зареєстровано на посадових (приватних) осіб ЦНДІ ОВТ ЗСУ проти 49 патентів, що знаходяться у власності ЦНДІ ОВТ ЗСУ).

Так, згідно даних ЦНДІ ОВТ ЗСУ, при проведенні НДДКР з модернізації літака Л-39 (2006 -2014 р.р.) не були створені або виявлені об'єкти ІВ. Водночас посадові (приватні особи) зареєстрували на своє ім'я два патенти: 1) патент на КМ № 80048 від 2013 р. “Спосіб модернізації учбово-тренувального літака типу Л-39 у легкий багатофункціональний бойовий літак”, 2) Патент на КМ №80066 від 2013 р. “Спосіб модернізації літака типу L-39ZA”. Автори дослідження констатують, що станом на 2024 р. МО не володіє нематеріальними активами у вигляді зареєстрованих об'єктів права ІВ (винаходів, корисних моделей, промислових зразків).

Висновок для моделі управління обороною ІВ: наведені цифри (512 патентів у суб'єктів Укроборонпрому та відсутність патентів за МО; 388 “службових” об'єктів на приватних осіб проти 49 у ЦНДІ) вимагають процесів: (1) обліку прав і НМА; (2) регламентації службових об'єктів; (3) запобігання конфлікту інтересів; (4) “замикання” прав на державу/розробника залежно від ролей у НДДКР; (5) винагороди авторам і механізмів контролю впровадження.

7.3. Судові справи як прояв системних провалів управління правами

Приклади судових справ щодо недобросовісних патентів. Судова справа № 910/11005/17 щодо радіолокаційної станції РЛС-36Д6М1-1, яка була закуплена для потреб армії США у 2000 р. ТОВ “Компанія інноваційні технології” було отримано патенти на винаходи № 37865 та № 37870. Серед авторів даних винаходів зазначено співробітників КП “НВК Іскра” (Кононович В. Я. – на 2020 рік зам. начальника КП “НВК Іскра”). НВК “Іскра”, за право використання об'єктів ІВ виплатило суму 7,1 млн гривень.

Державним підприємством “Харківський бронетанковий завод” було розроблено комплект модернізації танкового прицілу ТПН1. У 2018 р. приватна особа Сафонов Д.В. отримав патент України на корисну модель № 130938 “Комплект для модернізації танкових прицілів серії ТПН-1”. На підставі цього патенту було подано позов до Господарського суду м. Києва (справа № 910/1006/20) з вимогою заборонити Міністерству оборони України видавати накази про допуск до експлуатації та накази про прийняття зразка військової техніки на озброєння щодо приладу “Приціл танковий нічний ТПН1-49-23ТПВ” та приладу нічного бачення ТPN1-49-23УМ.

Аналіз спеціалізованої Базы даних “Винаходи (корисні моделі) в Україні” за період з 1991 року по 2024 рік виявив випадки отримання патентів ЦНДІ ОВТ ЗСУ (раніше військова частина А-4566) у співвласність з приватними особами. Так, 56 патентів зі 105, що знаходяться (знаходились) у власності ЦНДІ ОВТ ЗСУ, були зареєстровані разом з приватними особами), що унеможливує розпорядження ними без їх згоди. Щодо інших 49 патентів на винаходи та корисні моделі, що знаходяться у власності

ЦНДІ ОВТ ЗСУ, то у 40 не було здійснено підтримання чинності отриманих патентів у перший рік їх реєстрації.[6]

Патентування технологій як об'єкта права ІВ з одночасним непідтриманням чинності патенту *de facto* є розкриттям секрету даної технології. Логічним в даній ситуації є надання даній інформації (технології) способу захисту, як державної таємниці або ноу-хау.

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: судові кейси і факти співвласності/втрати чинності підкреслюють необхідність контрольних точок у процесі: “створення → реєстрація прав → підтримання чинності → допуск до експлуатації → закупівля/постачання”. Модель має передбачати, що без закриття питань прав (власність, ліцензії, режим секретності/ноу-хау, підтримання чинності) рішення щодо допуску та постачання створюють правові й безпекові ризики.

7.4. Держтаємниця як механізм захисту і необхідність синхронізації з ІВ

Аналіз зареєстрованих об'єктів права ІВ у системі МО виявив: 1) мінімальну інноваційну діяльність суб'єктів системи МО, про що свідчить практично відсутність зареєстрованих об'єктів права ІВ за період 2013-2023 рр.; 2) невжиття заходів щодо управління наявними об'єктами ІВ: технології, що розробляються, службові розробки реєструються приватними особами, зокрема, посадовими особами наукових установ; не підтримання чинності наявних об'єктів права ІВ, внаслідок чого переважна кількість таких об'єктів втратили чинність (більшість патентів не підтримується в перший рік чинності).

Це свідчить про відсутність реальної мети отримання правової охорони і призводить до неконтрольованого розкриття оборонних технологій; неконтрольований витік інформації і відсутність моніторингу патентування об'єктів, розроблених за бюджетні кошти, сторонніми особами.

Варто зазначити також, що на всіх етапах обігу оборонних технологій виникає необхідність віднесення до державної таємниці відомостей, що містять інформацію про: відкриття, винаходи, науково-технічні рішення, про досягнення науки і техніки, напрями дослідження, результати НДДКР, що мають принципове значення для розробки або вдосконалення нових видів ОВТ; опис, тактико-технічних характеристик, складу, алгоритмів функціонування, результатів підконтрольної (лідерної) експлуатації; відомості про передові технічні рішення у створенні складного зразка (системи, комплексу або їх складових) або зразка (системи, комплексу або їх складових) озброєння, військової техніки чи боєприпасу, тощо. При цьому, функції із забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони державної таємниці також віднесено до повноважень МО. Система захисту прав ІВ через засекречування матеріальних носіїв інформації в межах одного центрального органу виконавчої влади – МО, шляхом контролю за допуском до ознайомлення з такою інформацією та іншими механізмами охорони державної таємниці сприятиме максимальному рівню захисту від неконтрольованого використання технології третіми особами.

Таким чином, режим держтаємниці не може існувати паралельно до ІВ “сам по собі”. Модель повинна містити механізм вибору режиму охорони для кожного результату НДДКР (патент/секретний патент/ноу-хау/держтаємниця), а також процедури перегляду режиму і правила доступу/розкриття.

8. Інституційні трансформації та державно-приватне партнерство: нові механізми трансферу оборонних технологій:

8.1. Перерозподіл функцій державного управління в ОПК

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості ліквідовано, а його функції передано МО. Відтепер МО відповідатиме не лише за безпеку та оборону, а й за формування і реалізацію державної політики в ОПК, авіа- та космічній галузях. Відповідне положення про міністерство викладено в новій редакції.

Висновок для моделі управління обороною ІВ: концентрація функцій у МО підсилює потребу єдиного центру відповідальності за оборонну ІВ і технологічну політику. У моделі це має бути відображено як “керуючий вплив” і як набір повноважень (нормування, облік, трансфер, секретність, контроль іноземного патентування).

8.2. ДПП та експериментальний механізм передачі технологій у серійне виробництво

Верховна Рада України 19.06.2025 р. ухвалила євроінтеграційний законопроект № 7508, який запроваджує низку інструментів для спрощення роботи механізму державно-приватного партнерства (ДПП), і впроваджує можливість створювати спільні оборонні проекти між державними й приватними оборонними компаніями. Закон вперше впроваджує можливість створювати спільні оборонні проекти між державними й приватними оборонними компаніями, вводить додаткові гарантії для інвесторів (наприклад, щодо стабільності умов договору), а також оновлює понад 30 секторальних законів. Очікується, що механізм ДПП принесе у найближчі роки до 1 млрд доларів інвестицій у конкретні проекти.

У жовтні 2025 р. Кабмін ухвалив постанову, яка запускає експериментальний механізм передачі оборонних технологій, розроблених у системі Міноборони, у серійне виробництво. Це рішення відкриває державні розробки для приватних виробників і формує нову модель публічно-приватного партнерства в оборонній сфері. [10] Постанова запускає нову юридичну модель управління оборонними технологіями, розробленими у системі Міноборони для їхнього впровадження у серійне виробництво. Виробники зможуть виготовляти озброєння й техніку на основі державних технологій, ефективність яких підтверджено в бойових умовах. Технології залишаються у власності держави, а готова продукція постачатиметься до ЗСУ через державні закупівлі, що гарантує прозорість і контроль ресурсів.

Експеримент відкритий для українських виробників, які відповідають одному з трьох критеріїв: мають державні контракти у сфері оборони; визначені критично важливими для забезпечення Збройних Сил; внесені до електронного реєстру учасників відбору та виконавців державних контрактів. Міноборони може надавати доступ до технологій у межах міжнародної співпраці з оборонними відомствами країн-партнерів за умови, що вироблені товари будуть поставлені до України як військово-технічна допомога. Рішення, що довели ефективність, можуть швидко масштабуватися кількома виробниками одночасно.

Це дозволить: збільшити обсяги виробництва та наситити фронт перевіреною технікою; розширити номенклатуру озброєння за рахунок уже існуючих державних розробок; зняти вузькі місця у виробничих потужностях окремих компаній; залучити потенціал партнерів НАТО до вдосконалення технологій Міноборони через новий порядок експорту. У міністерстві додали, що державна власність на технології зберігається. Доступ надається перевіреним виробникам за чіткими критеріями, з

обов'язковими технічними, правовими та безпековими перевітками. Виробництво підлягає державному контролю якості, аудиторам і контрактним умовам, що захищають національні інтереси.

9. Україна як “військова лабораторія”: прискорення defence tech і нові вимоги до управління ІВ

9.1. Практична динаміка інновацій у війні як виклик для класичних процедур

Військова лабораторія для майбутніх технологій і систем озброєння. [11]. Україна перетворилася на військову лабораторію для майбутніх технологій і навчальний полігон для західних систем озброєння, “війна роботів” ще на ранній стадії, але вона вже почалася. Про це, зокрема, писав The Telegraph, Матеріал присвячений “українській армії роботів”, технології, метою якої є не заміна піхоти на полі бою, а інтеграція машин у військові операції, щоб отримати переваги над країною-агресором Росією. Як приклад наводиться робот Змія, що діє на передовій. Ця машина, одна з 15 000, що будуть розгорнуті на полі бою у 2025 році, щоб компенсувати нестачу живої сили. Поширення машин на полі бою в Україні також дає уявлення про майбутнє, в якому люди і роботи все частіше битимуться один з одним.

Проте навіть найпідготовленіші солдати навряд чи зможуть змагатися з інженером, який, залишаючись в укритті, управляє машиною, наголошується в статті. The Telegraph зазначає, що в Україні нині працює понад 500 оборонних стартапів, орієнтованих на безпілотні системи.

Україна стала світовим лідером у галузі робототехніки, однак не за рівнем технологічності, а за практичністю. Країна зосереджена на створенні роботів у великих обсягах і за доступною ціною. Існує прямий зв'язок між солдатами і конструкторами, завдяки якому зміни вносяться “протягом тижня”. За 60–70% втрат російської техніки на полі бою “відповідальні” БПЛА, що робить їх значно ефективнішими, ніж будь-яка інша зброя в арсеналі ЗСУ.

У статті також згадується перша військова операція за участю лише роботів, яку українські захисники провели в районі села Липці Харківської області наприкінці 2024 року. Вона все ще частково засекречена, але відомо, що в ній були задіяні десятки різних дронів, а також безпілотні апарати, оснащені кулеметами. “Противник був повністю захоплений зненацька”, — цитує The Telegraph. Наступним кроком стане спільна автономна робота БПЛА і безпілотних наземних машин.

5 лютого Мініборони України повідомило, що запускає проєкт, що дасть змогу масштабувати застосування безпілотних наземних роботизованих комплексів у військах. Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров повідомив, що резидент Дія.City, компанія DroneUA, починає постачання роботів для NASA. Тестову партію роботів уже відправили до штату Вірджинія (США), де їх випробовуватимуть і визначатимуть оптимальні сфери застосування. Війна значно прискорила розвиток ринку defence tech в Україні. Важливою метою є експорт технологій, що може принести мільярдні надходження в бюджет.

Висновок для моделі управління оборонною ІВ: динаміка “зміни протягом тижня”, масштабування рішень кількома виробниками і потенціал експорту означають, що класичні повільні процедури не працюють. Модель управління оборонною ІВ має включати прискорені маршрути для пріоритетних напрямів ОПК, контрольні точки безпеки і механізми прийняття рішень щодо режиму охорони (патент/секретність/ноу-хау), а також інструменти винагороди та відповідальності/санкцій, щоб не допускати витоку технологій і зловживань.

Наведені дані демонструють, що проблеми в Україні мають системний характер і проявляються одночасно в кількох “вузлах”: тривалість та вартість процедур охорони, перекося патентування, відсутність державної підтримки зарубіжного патентування, патентна міграція, “мертві” секретні винаходи, слабкий інституційний облік прав у системі МО, а також судові конфлікти й ризики недобросовісного патентування. Одночасно створюються нові можливості через ДПП і експеримент трансферу технологій [10], а також через стрімкий розвиток defence tech [11]. Це об’єктивно потребує формалізованої моделі управління, яка охоплює весь життєвий цикл оборонних технологій, визначає суб’єктів, їх повноваження, контрольні точки, режими охорони та механізми стимулювання і відповідальності.

10. Управління обороною ІВ

На Рис.1 представлено вертикальну процесну модель управління обороною ІВ, побудовану з використанням нотації IDEF3. Модель відображає наскрізний життєвий цикл результатів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у сфері оборонних технологій — від виникнення ідеї та виконання НДДКР до використання, масштабування, експорту або трансферу з урахуванням вимог національної безпеки.

Процес розпочинається зі стадії формування ідей та проведення НДДКР, після чого здійснюється обов’язкова перевірка дотримання вимог національного подання відповідно до статті 37 Закону України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”. Даний етап спрямований на запобігання неконтрольованому поданню заявок за кордон та втраті прав держави на результати оборонних розробок. Контроль національного пріоритету та застосування санкцій за обхід національного відомства відображені у моделі як керуючі впливи.

Ключовим елементом моделі є шлюз ІР-експертизи, у межах якого здійснюється класифікація результатів НДДКР та визначення оптимального режиму правової охорони з урахуванням рівня чутливості технології, її оборонного або подвійного призначення, а також ризиків для національної безпеки. За результатами ІР-експертизи відбувається вибір одного з базових режимів охорони: патентування (відкрите, пріоритетне або прискорене), віднесення до секретних винаходів (державної таємниці) або збереження у режимі ноу-хау (комерційної таємниці). Модель також передбачає можливість застосування комбінованого режиму охорони, що поєднує патентування, засекречування та елементи ноу-хау залежно від потреб практичного використання та рівня допустимого розкриття інформації.

Після визначення режиму охорони здійснюється реєстрація та облік прав ІВ, що є передумовою подальшого ліцензування та організації виробництва. Наступні етапи включають ліцензування і виробництво оборонної продукції, а також масштабування розробок із залученням кількох виробників у межах державно-приватного партнерства або інших дозволених форм кооперації.

Окремим елементом моделі є постійний контур контролю чинності та ризиків, який охоплює аудит патентів, моніторинг підтримання чинності прав, захист від несанкціонованого використання та управління портфелем оборонної ІВ. Даний контур забезпечує зворотний зв’язок на ключові етапи процесу та спрямований на запобігання втраті прав і технологічної переваги держави.

Фінальною стадією процесу є підготовка пакета документів для експорту або міжнародного трансферу технологій. Рішення щодо експорту приймається через окремий процесний шлюз і може передбачати надання дозволу, умовного дозволу (з обмеженнями, дисклеймерами або спеціальними умовами) або блокування експорту. На

даному етапі враховуються вимоги експортного контролю, позиція Державної служби експортного контролю України, а також умови інтеграції з Європейським Союзом і НАТО.

Запропонована модель дозволяє формалізувати управління оборонною ІВ як цілісну систему процесів і рішень, усунути фрагментарність регулювання, зменшити ризики втрати технологій та створити інституційні передумови для ефективного використання результатів НДДКР в інтересах обороноздатності та національної безпеки держави.

Запропонована процесна модель управління оборонною ІВ усуває ключову системну проблему, характерну для сучасної практики в Україні, а саме фрагментарність і несинхронізованість рішень щодо правової охорони, недобросовісного використання та контролю результатів оборонних НДДКР. Інтеграція єдиного шлюзу ІР-експертизи на ранньому етапі життєвого циклу технологій забезпечує обґрунтований вибір режиму охорони (патентування, державна таємниця, ноу-хау або їх комбінація) з урахуванням безпекових, економічних і правових ризиків. Це дозволяє подолати практику хаотичного або запізненого патентування, мінімізувати втрати прав через неконтрольоване розкриття інформації, промислове шпигунство та створити передумови для залучення секретних і службових винаходів до легального виробництва та використання, замість їх тривалого перебування у статусі “мертвих” об’єктів ІВ.

Крім того, модель формує замкнений контур управління оборонною ІВ, у межах якого реєстрація прав, ліцензування, масштабування виробництва та експортний контроль розглядаються як взаємопов’язані етапи єдиного процесу, а не як ізольовані адміністративні дії. Запровадження постійного контуру контролю чинності та ризиків забезпечує моніторинг підтримання прав, аудит патентного портфеля та своєчасне реагування на загрози втрати технологічної переваги. Окремий процесний шлюз експорту й трансферу дозволяє поєднати вимоги національної безпеки з міжнародною кооперацією, зокрема у форматі інтеграції з ЄС і НАТО, не допускаючи неконтрольованого витоку критичних технологій. У сукупності це перетворює ІВ із формального результату НДДКР на керований стратегічний ресурс обороноздатності держави.

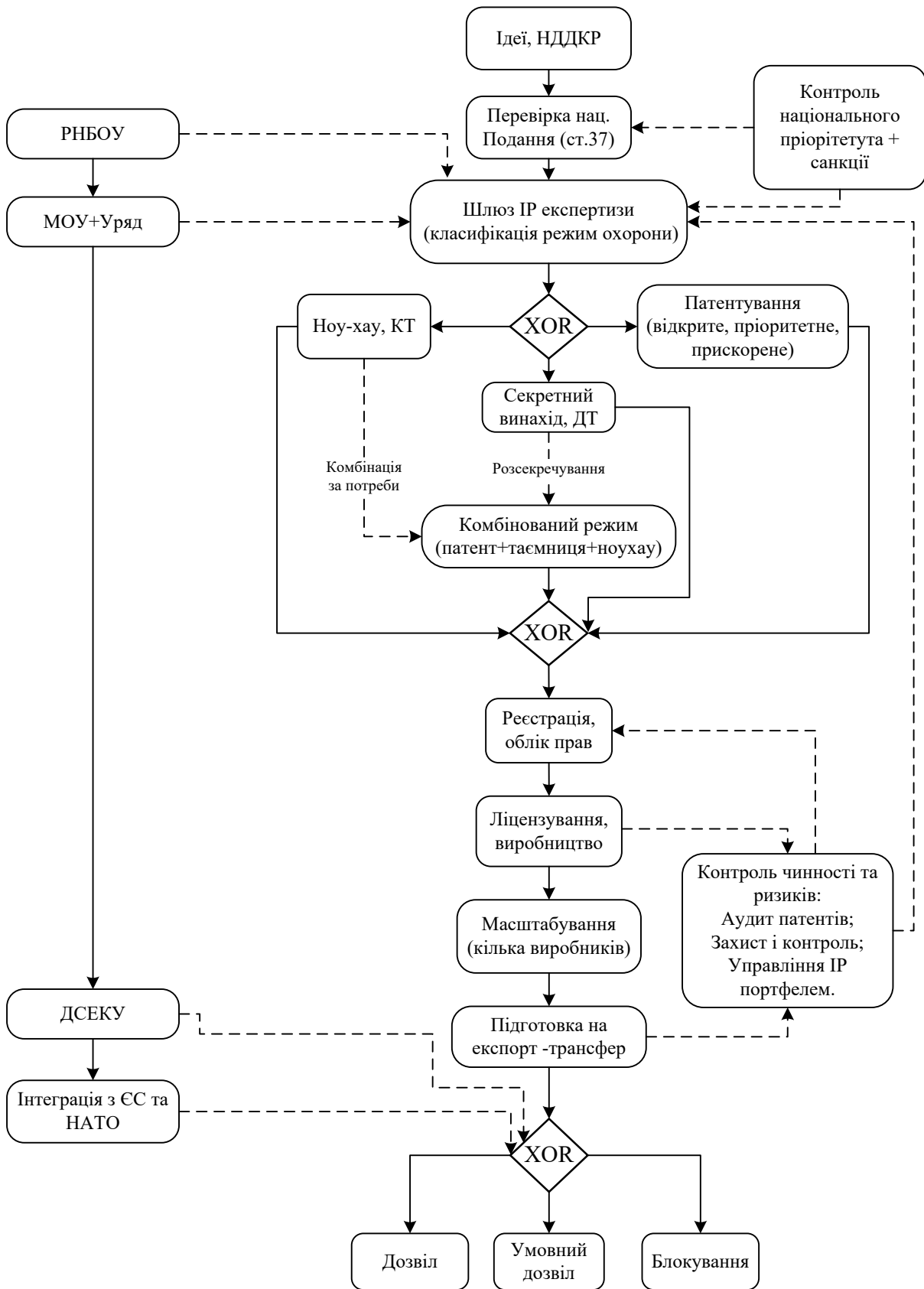

Рис.1. Модель процесу управління оборонною інтелектуальною власністю (IDEF3)

Висновки

Сфера ІВ в ОПК України стикається з низкою системних проблем, які гальмують інноваційний розвиток галузі, знижують її технологічну та економічну ефективність, а також створюють додаткові ризики для національної безпеки. В умовах повномасштабної війни та необхідності прискореного створення і впровадження нових зразків ОВТ ці проблеми набувають особливої гостроти та виходять за межі суто правового або економічного регулювання.

Проведений аналіз дозволив ідентифікувати ключові проблемні аспекти управління оборонною ІВ в Україні. До них належать недосконалість нормативно-правової бази, яка не повною мірою враховує специфіку створення та використання службових і секретних об'єктів права ІВ; складність і неоднозначність визначення правовласника результатів НДДКР, виконаних у межах державних контрактів або за участю кількох суб'єктів; низький рівень комерціалізації та трансферу технологій; відсутність ефективних стимулів для винахідників і осіб, що забезпечують впровадження технологій; недостатній рівень захисту прав ІВ та високі ризики їх неконтрольованого витоку за кордон.

Окрему загрозу становлять явища патентної міграції та накопичення значної кількості службових і секретних винаходів, які не залучені до виробництва та фактично не використовуються в інтересах обороноздатності держави. Неefективне управління такими об'єктами призводить до втрати технологічної переваги, розкриття критично важливої інформації та зниження віддачі від державних інвестицій у НДДКР. Аналіз практики діяльності суб'єктів системи Міністерства оборони України підтвердив наявність системних зловживань, відсутність єдиної політики у сфері ІВ та недостатній рівень інституційної відповідальності за результати інтелектуальної діяльності, створені за бюджетні кошти.

Разом із тим, дослідження світових тенденцій патентної активності у сфері оборонних і технологій подвійного призначення, зокрема на прикладі БПЛА, засвідчило, що технологічне домінування держав безпосередньо корелює з масштабом і системністю управління патентними портфелями. Патентний ландшафт у цій сфері виконує не лише охоронну, а й стратегічну функцію — інструменту контролю доступу до ключових технологій, зниження правових ризиків серійного виробництва та забезпечення національної безпеки.

У статті обґрунтовано, що подолання виявлених проблем неможливе шляхом фрагментарних змін або виключно нормативного регулювання. Необхідним є перехід до цілісної, формалізованої та процесно орієнтованої моделі управління оборонною інтелектуальною власністю, яка охоплює весь життєвий цикл результатів НДДКР — від ідентифікації потенційних об'єктів ІВ та вибору режиму правової охорони до їх використання, масштабування, ліцензування, міжнародного трансферу та контролю з боку держави.

Запропонована у статті модель управління оборонною ІВ, формалізована із застосуванням процесного підходу (IDEF3), є ключовим науково-практичним результатом дослідження. Вона дозволяє інтегрувати процеси створення ОВТ з процесами управління правами ІВ, запровадити контрольні точки на критичних етапах оборонного циклу, забезпечити прискорений розгляд заявок у пріоритетних напрямках ОПК, перегляд режиму секретності для невикористовуваних винаходів, а також сформулювати механізми мотивації та відповідальності учасників інноваційного процесу.

Реалізація такої моделі створює передумови для зменшення ризиків витоку оборонних технологій, підвищення ефективності використання результатів НДДКР,

зростання інноваційної спроможності ОПК та посилення позицій України у міжнародному військово-технічному співробітництві. Запропонований підхід може бути використаний як основа для формування державної політики у сфері оборонної ІВ, подальшого вдосконалення законодавства та інституційної архітектури управління інноваціями в умовах воєнного та післявоєнного розвитку.

ПОДЯКИ: Немає

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Немає

Використані джерела

1. Андрощук Г. О. Трансфер технологій в оборонно-промисловому комплексі України: проблемні питання (Частина I). *Наука, технології, інновації*. 2018. № 1(5). С. 62-71.
2. World Intellectual Property Organization. World Intellectual Property Indicators 2024 [Electronic resource]. Mode of access: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4759> (accessed: 06.01.2026).
3. Growth in military patents reveals shift to non-traditional technologies [Electronic resource]. Mode of access: <https://www.defenceonline.co.uk/2024/08/23/growth-in-military-patents-reveals-shift-to-non-traditional-technologies/> (accessed: 06.01.2026).
4. Arms industry [Electronic resource]. Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Arms_industry (accessed: 06.01.2026).
5. Number of drone patents filed worldwide jumps 16% in past year [Electronic resource]. Mode of access: <https://patentlawyermagazine.com/number-of-drone-patents-filed-worldwide-jumps-16-in-past-year/> (accessed: 06.01.2026).
6. Андрощук Г. О. Інтелектуальна власність в оборонній промисловості: стан, тенденції, проблеми та шляхи вирішення. *Часопис Київського університету права*. 2025. № 2. С. 113-122.
7. Андрощук Г. Патентна активність українських винахідників за кордоном: вплив на економічну безпеку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/patentna-aktivnist-ukrayinskih-vinahidnikiv-za-kordonom-vpliv-na-ekonomichnu-bezpeku.html> (дата звернення: 06.01.2026).
8. Андрощук Г.О. Секретні винаходи: проблеми експертизи заявок. *Наука, технології, інновації*. 2025. № 1. С. 79-93.
9. Реформа охорони прав інтелектуальної власності у системі Міністерства оборони України. Дорожня карта [Електронний ресурс] / Управління військової юстиції. Режим доступу: <https://uba.ua/documents/%D0%9A%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8%202024/IP%20UKRAINE%20NOW%202024/1%20%D0%A1%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F%20%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BD%20%D0%86%D0%BB%D0%BB%D1%8F.pdf> (дата звернення: 06.01.2026).
10. Дослідження стану нормативного врегулювання, обліку та управління закріпленими за Міністерством оборони України об'єктами права інтелектуальної власності у суб'єктах господарювання та інших підрозділах Міністерства оборони України та Збройних Сил України [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://pravo.ua/wp-content/uploads/2023/12/Kostin_IP-military-research-NEW-COLOR.pdf (дата звернення: 06.01.2026).

11. Історичне рішення: Уряд відкрив шлях до використання виробниками технологій Міноборони [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://yur-gazeta.com/golovna/istorichne-rishennya-uryad-vidkriv-shlyah-do-vikoristannya-virobnikami-tehnologiy-minoboroni.html> (дата звернення: 06.01.2026).

Геннадій Олександрович Андрощук

кандидат економічних наук, доцент
головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України
03680, Україна, м. Київ, вул. Казимира Малевича, 11, корп. 4
email: genandrol@gmail.com

Владислав Сергійович Хвостенко

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри кібербезпеки, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”
61000, Україна, Харків, вулиця Кирпичова, 2
патентний повірений
email: vladyslav.khvostenko@gmail.com

Hennadii O. Androshchuk

PhD of Economic Sciences, Associate Professor
Chief Researcher, Scientific Research Institute of Intellectual Property of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kazymira Malevycha Str., 11, building 4, Kyiv, 03680
email: genandrol@gmail.com

Vladyslav S. Khvostenko

PhD in Economics, Associate Professor
Associate Professor of the Department of Cybersecurity, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
2 Kyrpychova Street, Kharkiv, 61000, Ukraine
Email: vladyslav.khvostenko@gmail.com

Рекомендоване цитування: Андрощук Г.О., Хвостенко В.С. Управління інтелектуальною власністю в оборонно-промисловому комплексі: стан та тенденції. *Інформація і право*. № 1(56)/2026. 2026. С. 107-127. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2026.1\(56\).357251](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2026.1(56).357251).

Suggested Citation: Androshchuk H., Khvostenko V. (2026) Intellectual Property Management in the Defense-Industrial Complex: Status and Trends. *Information and Law*. 1(56)/2026. 107-127. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2026.1\(56\).357251](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2026.1(56).357251).

Дата надходження статті до редакції: 08.01.2026 р.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.03.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення): 01.04.2026 р.